OIKEUSMINISTERIÖ

LAUSUNTO

Oikeushallinto-osasto
Hallitusneuvos Heikki Liljeroos
Hallitussihteeri Jennimari Huovinen

1.3.2017

OM 3/31/2016

Eduskunnan lakivaliokunnalle

HALLITUKSEN ESITYS LAEIKSI TUOMIOISTUINLAIN JA ERÄIDEN MUIDEN LAKIEN MUUTTAMISESTA (HE 270/2016 vp)

1 Keskeiset ehdotukset

Esityksessä ehdotetaan, että käräjäoikeuksien määrää vähennettäisiin seitsemällä. Uudistuksen jälkeen käräjäoikeuksia olisi nykyisten 27 käräjäoikeuden sijaan 20. Käräjäoikeuspaikkakunnat olisivat Espoo, Helsinki, Hämeenlinna, Joensuu, Jyväskylä, Kajaani, Kouvola, Kuopio, Lahti, Lappeenranta, Maarianhamina, Mikkeli, Oulu, Pori, Rovaniemi, Seinäjoki, Tampere, Turku, Vaasa ja Vantaa. Uudistuksella yhdistettäisiin Espoon ja Länsi-Uudenmaan käräjäoikeudet, Keski-Pohjanmaan ja Pohjanmaan käräjäoikeudet, Oulun ja Ylivieska-Raahen käräjäoikeudet sekä Kemi-Tornion ja Lapin käräjäoikeudet. Lisäksi Hyvinkään käräjäoikeuden tuomiopiiri jaettaisiin siten, että sen eteläiset kunnat ja Itä-Uudenmaan, Tuusulan ja Vantaan käräjäoikeudet yhdistettäisiin, ja Hyvinkään käräjäoikeuden tuomiopiirin pohjoiset kunnat ja Kanta-Hämeen käräjäoikeus yhdistettäisiin.

Käräjäoikeuksien toimipaikkojen määrää vähennettäisiin nykyisestä 57:stä 36:een. Käräjäoikeuksilla olisi 20 hallinnollisen kanslian lisäksi neljä muuta kansliaa (Hyvinkää, Kemi, Kokkola ja Ylivieska) sekä erillisiä istuntopaikkoja 12 paikkakunnalla (Inarin Ivalo, Kauhava, Kittilä, Kuusamo, Nurmes, Porvoo, Raasepori, Rauma, Salo, Savonlinna, Sodankylä ja Utsjoki).

Uudistuksella tarkistettaisiin myös eräiden erityisasiaryhmien (mm. merioikeus-, ryhmäkanne-, sotilasoikeudenkäynti-, ulosottovalitus- ja yrityssaneerausasioiden) tuomiopiirijakoa. Asiaryhmät edellyttävät erityistä asiantuntemusta, mikä puoltaa keskittämistä nykyistä harvempiin käräjäoikeuksiin.

Uudistuksen on tarkoitus tulla voimaan vuoden 2019 alusta lukien.

2 Rakenteellisen uudistuksen tarve ja tausta

Uudistuksen perustana on oikeusministeriön vuonna 2013 antama oikeudenhoidon uudistamisohjelma vuosille 2013–2025 (Mietintöjä ja lausuntoja 16/2013). Ohjelman toimeenpano on pääministeri Sipilän hallituksen toimintasuunnitelmassa yhtenä keskeisenä kivijalkahankkeena (numero 9). Sitä toteutetaan oikeus- ja työministeri Jari Lindströmin oikeudenhoidon kehittämisohjelman 17.8.2016 mukaisesti. Ohjelman mukaan toimin-

taympäristön muutoksiin vastataan oikeusministeriön hallinnonalalla rakenneuudistuksilla, palveluiden ja prosessien sähköistämisellä sekä lainsäädännön ja menettelyjen sujuvoittamisella. Käräjäoikeuksien rakenneuudistuksen toteuttaminen on yksi ohjelman keskeisistä hankkeista.

Uudistuksen taustalla on useita tekijöitä:
1) **Oikeudellisen ympäristön monimutkaistuminen** edellyttää tuomioistuinten henkilöstöltä vahvaa yleis- ja erityisosaamista sekä myös kielellistä ja teknistä osaamista.
2) **Asiointi käräjäoikeuksissa on muuttunut** ja muuttuu edelleen. Sähköistä asiointia ja videoneuvottelun käyttöä kehittämällä voidaan luoda uudenlaisia tapoja palvella kansalaisia.
3) Vireillä on **useita muita hankkeita**, kuten summaaristen asioiden käsittelyn kehittäminen sekä sakkomenettelyn käyttöalan laajentaminen ja oikeudenkäyntiprosessien keventäminen, joilla on huomattava vaikutus käräjäoikeuksissa käsiteltävien asioiden määrään ja palvelun tarpeeseen.
4) **Digitalisaation** mukanaan tuomat mahdollisuudet tulee hyödyntää täysimääräisesti. Vireillä olevalla syyttäjälaitoksen ja yleisten tuomioistuinten asian- ja dokumentinhallinnan kehittämishankkeella eli ns. AIPA-hankkeella sekä muilla sähköistä asiointia lisäävillä toimenpiteillä, kuten videoneuvottelun käytön lisäämisellä, on suuri merkitys tuomioistuinlaitoksen työskentelytapojen muutokselle ja kehittämiselle.
5) **Lainkäytön painopistettä** on viime vuosina siirretty entistä enemmän käräjäoikeuksiin. Se asettaa entistä suurempia vaatimuksia sille, että luodaan edellytykset, joilla käräjäoikeudet voivat ylläpitää korkeaa lainkäytön laatua.
6) Meneillään oleva tuomioistuinlaitoksen henkilöstön ikärakenteesta johtuva **eläköityminen** on osaltaan iso muutostekijä.
7) Tuomioistuinten toiminnalle paineita asettavat myös vallitseva **valtiontaloudellinen tilanne** ja sen myötä niukkenevat resurssit. Tuomioistuinten toimintakyvyn ja lainkäytön laadun turvaaminen edellyttää uusia tehokkaampia keinoja järjestää tuomioistuinten toiminta ja johtaa niitä.

3 Esityksen tavoitteet

Tuomioistuinlaitoksen ja laajemmin koko oikeuslaitoksen tehtävänä on perustuslain 21 §:ssä turvatun oikeusturvan toteuttaminen. Tuomioistuinten tehtävänä on tuottaa oikeita ja perusteltuja ratkaisuja kohtuullisessa ajassa ja kohtuullisin kustannuksin. Edellä selostetulla tavalla käräjäoikeuksien toimintaympäristö on muuttunut ja muuttuu jatkuvasti. Tämä edellyttää käräjäoikeuksilta niin toiminnallista kuin rakenteellistakin uudistautumista. Uudistuksen keskeisenä tavoitteena on huolehtia kansalaisille perusoikeutena turvatun oikeustuvan toteuttamisesta.

Uudistuksen toteuttaminen on välttämätöntä, jotta käräjäoikeuksien toimintakyky voidaan toimintaympäristön muutoksista ja tiukoista taloudellisista reunaehdoista huolimatta turvata. Näihin haasteisiin vastataan vahvistamalla käräjäoikeuksien rakennetta. Rakennetta vahvistamalla voidaan varmistua siitä, että oikeusturvaa kyetään jatkossakin tuottamaan laadukkaasti ja viivytyksettä. Hallinnon päällekkäisiä toimintoja purkamalla käräjäoikeuksien voimavarat voidaan entistä paremmin kohdistaa niiden perustehtävän hoitamiseen eli lainkäyttöön. Käräjäoikeuksien yksikkökoon kasvattaminen ja sen edellyttämät rakenteelliset muutokset voivat siten osaltaan edesauttaa ratkaisukäytäntöjen yhtenäistämistä ja siten lisätä kansalaisten yhdenvertaisuutta lain edessä.

Uudistuksella luotaisiin käräjäoikeusverkosto, jonka yksiköt ovat riittävän vahvoja säilyttämään lainkäytön laadun ja oikeusturvan tason edelleenkin korkealla siitä huolimatta, että taloudelliset reunaehdot ovat tiukat. Käräjäoikeuksien henkilöstön ammatillista osaamista on voitava hyödyntää nykyistä laajemmalla maantieteellisellä alueella. Verkoston tulee olla maantieteellisesti riittävän kattava huomioon ottaen sähköisen asioinnin ja videoneuvottelun käytön luomat mahdollisuudet ja vaikutukset. Digitalisaatio on mahdollisuus uudenlaisten tuomioistuinpalveluiden luomiselle. Tämä vaikuttaa ratkaisevasti myös siihen, minkälaista tuomioistuinverkostoa jatkossa tarvitaan.

Uudistuksen tavoitteena on muodostaa käräjäoikeusverkosto seuraavasti:
1) **Käräjäoikeudet ovat kooltaan riittävän suuria**. Käräjäoikeuksien rakenteellinen vahvistaminen edellyttää käräjäoikeuksilta riittävän suurta kokoa. Uudistuksella muodostettaisiin hallinnollisesti suurempia yksiköitä, joissa työmäärä ja resurssit voidaan jakaa nykyistä tehokkaammin ja tasaisemmin. Näin voidaan lisätä kansalaisten yhdenvertaisuutta, kehittää oikeudenhoidon laatua ja keventää hallintoa. Esityksen perusteella käräjäoikeudet muodostuisivat henkilöstö-, asia- ja väestömäärältään nykyistä tasakokoisemmiksi.

2) **Verkosto on maantieteellisesti kattava**. Tavoitteena on sijoittaa tuomioistuimet ja niiden toimipisteet tavalla, joka turvaa oikeuden saatavuuden maantieteelliset etäisyydet ja väestön painopistealueet huomioon ottaen. Huomiota on siten kiinnitetty siihen, että etäisyydet eivät muodostu kohtuuttoman pitkiksi ja että toimipaikat sijoittuvat paikkakunnille, joilla niille on suurin tarve. Koska maantieteellisen kattavuuden merkitys on jo vähentynyt henkilökohtaisen asioinnin vähennyttyä ja tulee entisestään vähenemään sähköisen asioinnin ja videoneuvotteluyhteyksien myötä, on toimintoja pyritty entistä enemmän keskittämään yhteen toimipisteeseen. Verkoston maantieteellisestä kattavuudesta on kuitenkin pyritty huolehtimaan riittävällä määrällä kanslioita ja istuntopaikkoja.

3) **Tuomiopiirit noudattavat maakuntajakoa ja muiden viranomaisten toimialuejakoa**. Käräjäoikeuksien tuomiopiirit on muodostettu maakuntajakoon perustuen. Maakuntajaosta on kuitenkin poikettu lähinnä kielellisistä syistä. Niin ikään ulosotto-, syyttäjä- ja poliisipiirejä on pääosin noudatettu. Näiden viranomaisten toimialueiden laajuudesta johtuen käräjäoikeuksia on kuitenkin säilytetty lukumääräisesti enemmän. Tämä on perusteltua, koska tuomioistuimissa käsitellään rikosasioiden lisäksi myös riita- ja hakemusasioita. Ulosottolaitoksen ja syyttäjälaitoksen organisaatioita ollaan uudistamassa keskittämällä toimintoja nykyistä harvempiin toimialueisiin. Uudistusten on määrä tulla voimaan vuoden 2019 alusta lukien. Kaavaillut uudistukset ovat sopusoinnussa esityksessä ehdotettavan käräjäoikeusverkoston kanssa.

4) **Toimintojen keskittäminen**. Uudistuksen lähtökohtana on ollut keskittää käräjäoikeuden toiminnot yhteen toimipisteeseen. Kansalaisen näkökulmasta olennaista merkitystä ei ole sillä, asioiko hän käräjäoikeuden hallintokansliassa, muussa kansliassa tai istuntopaikassa. Hänelle merkitystä on palvelujen laadulla ja oikeuden saatavuudella. Kansalaisen oikeusturvan toteuttamiseksi on ollut välttämätöntä säilyttää toimipaikkaverkko riittävän tiheänä. Tämä on joiltakin osin edellyttänyt myös useamman kuin yhden kanslian säilyttämistä käräjäoikeuden tuomiopiirissä. Toimintojen hajauttaminen useampaan toimipisteeseen ei ole este käräjäoikeuden hyvälle ja tehokkaalle toiminnalle. Se kuitenkin asettaa haasteita sekä johtamiselle että henkilöstölle. Tästä syystä johtamiseen ja henkilöstön hyvinvointiin on kiinnitettävä erityistä huomiota uudistusta toteutettaessa.

5) **Digitalisaatio ja turvallisuus sekä niiden edellyttämät investoinnit**. Verkoston laajuutta arvioitaessa huomioon on otettu henkilökohtaisen asioinnin vähentyminen ja teknisten ratkaisujen mahdollistama etäasiointi. Uudistuksessa on hyödynnettävä digitalisaation luomat mahdollisuudet ja kehitettävä uudenlaisia tapoja tuottaa tuomioistuinpalveluita. Tavoitteena on, että tulevaisuudessa kaikki käräjäoikeuksien toimipisteet varustetaan AIPA- ja videotekniikalla, kuten myös asiakkaiden ja henkilöstön turvallisuuden varmistamiseksi riittävillä turvalaitteilla. Varustelu edellyttää huomattavia investointeja, mistä syystä käräjäoikeuksien toimipaikkoja ei ole perusteltua säilyttää, ellei sille ole pitkistä välimatkoista, kielellisistä syistä taikka väestö- tai asiamääristä johtuvaan tosiasiallista tarvetta.

6) **Kielellisten oikeuksien toteuttaminen**. Käräjäoikeusverkostoa arvioitaessa on kiinnitetty huomiota kielellisten oikeuksien toteutumiseen. Käräjäoikeuksien rakenneuudistus on toteutettava siten, että kansalaisten oikeus saada palvelua omalla kielellään turvataan. Tämä koskee erityisesti Pohjanmaan ja Uudenmaan käräjäoikeuksien yhdistymistä sekä Lapin käräjäoikeutta, jonka tuomiopiiriin saamelaisten kotiseutualue kuuluu.

4 Esityksen vaikutukset

Taloudelliset vaikutukset. Uudistuksella saavutettaisiin yhteensä arviolta **noin 3–3,5 miljoonan euron** säästöt henkilöstö- ja toimitilakustannuksissa. Lisäksi verkoston supistumisen myötä turvajärjestelyjen ja AIPA-

varustelun edellyttämä investointipaine pienenisi yhteensä noin 2 miljoonaa euroa ja vuosittaiset käyttökustannukset noin 2 miljoonaa euroa.

Säästöistä 1,5 miljoonaa euroa muodostuisi palkkauskustannuksista. Toimipaikkojen vähenemisen myötä toimitilojen vuokrakustannukset laskisivat ja olisivat vuonna 2023 arviolta noin 1,9 miljoonaa euroa vähemmän vuodessa verrattuna vuoden 2016 tasoon. Lisäksi toimitilojen irtisanomisesta aiheutuisi myös muihin toimitilakustannuksiin (muun muassa siivous, sähkö ja turvallisuuspalvelut) liittyviä säästöjä. Matkakustannusten määrän ei voida arvioida lisääntyvän niin merkittävästi, että sillä olisi ratkaisevaa merkitystä esityksen kokonaistaloudellisia vaikutuksia arvioitaessa.

Vaikutukset henkilöstöön. Henkilöstövähennysten määrä olisi arviolta 30 henkilötyövuotta vuodelle 2017 sovittuun verrattuna. Tämä on toteutettavissa hyödyntämällä nykyistä suurempien yksiköiden mahdollisuutta kehittää työmenetelmiään ja tuottavuuttaan sekä poistamalla päällekkäisiä toimintoja. Vähentäminen tehtäisiin eläköitymisen myötä tai sitä mukaa kuin muutoin vapautuu virkoja, jolloin irtisanomisiin ei pääsääntöisesti olisi tarvetta. Suurin osa vähennyksistä kohdistuisi hallinnon henkilöstöön. Lisäksi osassa käräjäoikeuksia henkilöstön toimipaikka vaihtuisi.

Uudistuksen voidaan katsoa kohdistuvan voimakkaimmin toimistohenkilöstöön, jolla ei välttämättä ole mahdollisuuksia hoitaa työtehtäviään etäyhteyksien avulla yhtä laajasti kuin tuomareilla. Heidän siirtymisensä työskentelemään toiselle paikkakunnalle ei välttämättä myöskään ole taloudellisesti realistista. Osaavan kansliahenkilöstön menettäminen voi vaikuttaa negatiivisesti myös käräjäoikeuksien toimintaan. Tällä voi olla vaikutusta myös kielellisten oikeuksien toteuttamiseen (ks. jäljempänä).

Vaikutukset viranomaisten toimintaan. Lainkäytön laadukkuutta tukee henkilöstön mahdollisuus ammattitaitonsa kehittämiseen. Uudistuksella muodostettaisiin hallinnollisesti suurempia yksiköitä, joissa henkilöstön osaamista ja ammattitaitoa voidaan hyödyntää nykyistä monipuolisemmin ja maantieteellisesti laajemmalla tuomiopiirillä. Olennaista uudistuksen onnistumisen kannalta on, että yhdistetyt tuomioistuimet kykenevät jatkossa toimimaan yhtenä tuomioistuimena. Tämä korostuu niissä käräjäoikeuksissa, jotka uudistuksen jälkeen toimisivat useammassa kansliassa. Johtamisen ja henkilöstön tukemiseen onkin kiinnitettävä erityistä huomiota. Yhteydenpidon eri toimipaikkojen välillä tulisi olla tiivistä. Tässäkin voidaan tarvittaessa hyödyntää etäyhteyksiä.

Tuomioistuinten johtamisen tueksi toteutetaan osana käräjäoikeusverkoston kehittämistä valmistelevaa hanketta käräjäoikeuksien laamanneille koulutusta, joka pitää sisällään valmentautumista muutosjohtamiseen ja tukea uudistuksen käytännön toteuttamiseen. Lisäksi hankkeessa on vuoden 2017 alusta lukien aloittanut projektipäällikkö, jonka toimenkuvaan kuuluu uudistuksen täytäntöönpanon tukeminen sekä yhteyshenkilönä toimiminen hankeorganisaation, tuomioistuinten ja sidosryhmien välillä.

Yhteiskunnalliset vaikutukset. Oikeusturvaan perusoikeutena kuuluu keskeisenä myös oikeuden saatavuus. Kansalaisella on oltava tosiasiallinen mahdollisuus saada oikeutta. Ehdotettu toimipaikkaverkko olisi käräjäoikeuksien yhdistämisestä huolimatta varsin kattava. Oikeuden saatavuus edellyttää, että etäisyydet eivät muodostu kohtuuttoman pitkiksi ja että toimipaikat sijoittuvat paikkakunnille, joilla niille on suurin tarve. Tuomioistuinpalveluja tarvitaan tavanomaisesti eniten siellä, missä väestömäärä on suurin. Väestö on keskittynyt ja keskittyy tulevaisuudessakin maan eteläosiin.

Asiointi käräjäoikeuksissa on muuttunut, eikä käräjäoikeuksissa henkilökohtaisesti tapahtuvalla asioinnilla ole enää vastaavaa merkitystä kuin ennen. Asiakaskäyntien määrä käräjäoikeuksissa on vähentynyt huomattavasti 2000-luvulla. Tähän on vaikuttanut sähköisen asioinnin ja videoneuvottelun käytön lisääntyminen sekä asiamäärien väheneminen. Käräjäoikeuksista on jo siirretty pois asiaryhmiä, joissa kansalainen on asioinut käräjäoikeudessa henkilökohtaisesti (mm. perukirjojen rekisteröimiseen ja kiinteistöjen kirjaamiseen liittyvät

asiat). Tälläkin hetkellä on vireillä useita hankkeita, joiden myötä käräjäoikeuksien asiamäärät vähenevät entisestään (mm. sakkomenettelyn käyttöalan laajentaminen).

Digitaalisaation avulla tuomioistuinten toimintaa voidaan kehittää niin, että oikeuden saatavuudesta kyetään huolehtimaan välimatkojen pitenemisestä huolimatta. Toiminnan kehittämisen tulee tapahtua paitsi tuomioistuinten, ennen muuta asiakkaiden tarpeista lähtien. On selvää, että käräjäoikeuksien toimipaikkojen vähentyessä joissain tapauksissa välimatka tuomioistuimeen jonkin verran kasvaa. Yksittäinen kansalainen asioi tuomioistuimessa elämänsä aikana vain satunnaisesti, jos lainkaan. Hänelle merkityksellisintä on oikeudellisten palveluiden korkea laatu, eikä niinkään välimatka tuomioistuimeen. Näihin panostamalla on mahdollista kehittää tuomioistuinten toimintaa nykyistä tehokkaammaksi ja laadukkaammaksi.

Tarkoituksena on, että tulevaisuudessa käräjäoikeuksien palveluita voitaisiin tuottaa myös valtion yhteispalvelupisteissä. Eduskunnan käsiteltävänä on paraillaan hallituksen esitys laiksi julkisen hallinnon yhteispalvelusta annetun lain muuttamisesta (HE 188/2016 vp), jolla yhteispalvelupisteverkostoa voitaisiin edelleen kehittää. Uudistuksen tavoitteena on nykyistä paremmin turvata niiden henkilöiden asiointitarpeet, joilla ei ole edellytyksiä asioida sähköisten palveluiden avulla. Tarkoituksena on tukea digitalisaatiokehitystä ja mahdollistaa palvelujen saatavuus kustannustehokkaasti viranomaisten yhteistyönä. Jatkossa selvitetään mahdollisuuksia sellaisten yhteispalvelupisteiden perustamiseen, joissa olisi myös tuomioistuinten toimintaan liittyviä palveluita. Tällaisia palveluita voisi olla muun muassa haastemiehen toimipiste, mahdollisuus olla videon välityksellä etäyhteydessä käräjäoikeuteen tai hovioikeuteen todistajana, asianomistajana ja joissakin tapauksissa mahdollisesti myös vastaajana. Tällaisia pisteitä voisi olla paikkakunnilla, joilta käräjäoikeuden kanslia lakkaa ja joista etäisyydet kansliaan ovat pitkät tai kulkuyhteydet huonot.

Tuomioistuinpalveluiden keskittäminen voi johtaa myös muiden oikeudellisten palveluiden, erityisesti yksityisten asianajo- ja lakiasiainpalveluiden keskittymiseen nykyistä harvemmille paikkakunnille. Toisaalta oikeusministeriön tekemän selvityksen perusteella näyttäisi siltä, että vuoden 2010 rakenneuudistuksella ei ole ollut huomattavaa vaikutusta kaupallisten oikeudellisten palveluiden tarjontaan Lisäksi oikeusaputoimistojen toimipaikkaverkko on maantieteellisesti kattava (yhteensä yli 160 toimipistettä). Oikeusaputoimistoja sijaitsisi kaikilla käräjäoikeuspaikkakunnilla sekä lukuisilla muilla paikkakunnilla. Myös asianajajat ja lupalakimiehet voivat toimia useissa eri toimipisteissä, vaikka toimintoja olisi keskistetty käräjäoikeuspaikkakunnille. Myös oikeudellisten palveluiden saatavuutta voidaan edistää sähköistä asiointia ja etäyhteyksiä käyttämällä. Edellä todettu huomioon ottaen oikeudellisten palveluiden saatavuuden ei voida arvioida merkittävästi heikentyvän myöskään nyt ehdotettavassa uudistuksessa.

Vaikka keskittäminen voi tarkoittaa palveluiden vähenemistä harvemmin asutuilta seuduilta, on sillä myös etunsa. Vahvojen oikeudellisten keskusten luominen voi edesauttaa henkilöstön rekrytointia. Rekrytointimahdollisuuksien tärkeys korostuu tilanteessa, jossa kaikki nykyisten käräjäoikeuksien henkilöstöstä ei todennäköisesti tule siirtymään uusiin toimipaikkoihin. Lisäksi sidosryhmien välinen vuoropuhelu on helpompaa, kun toiminnot sijaitsevat samalla paikkakunnalla. Yhteistyöllä voidaan kehittää sekä oikeuslaitoksen että sen sidosryhmien toimintaa.

Kielelliset vaikutukset. Esityksen myötä käräjäoikeuksien kielellinen jaotus ei muutu lukuun ottamatta Pohjanmaan käräjäoikeutta, jonka työkieli vaihtuu ruotsista suomeksi. Uuden Pohjanmaan käräjäoikeuden tuomiopiirin väestön ruotsinkielisten osuus olisi 39 %, kun se nykyisin on noin 50 %. Ruotsinkielisten ratkaisujen osuus laskisi 14 %:sta 10 %:iin. Käräjäoikeuden työkieli ei ole ratkaiseva kansalaisten kielellisten perusoikeuksien toteuttamisen kannalta, koska asian käsittelykieli määräytyy asiakkaan kielen perusteella. Käräjäoikeuteen voidaan myös perustaa kieliosasto, jolla työkielenä voi olla ruotsi.

Tuomiopiirien laajentuessa ruotsinkielisten osuus yhdistetyissä Itä-Uudenmaan ja Länsi-Uudenmaan käräjäoikeuksissa laskee jonkin verran nykyisestä. Uuden Länsi-Uudenmaan käräjäoikeuden tuomiopiirin väestöstä noin 14 % olisi ruotsinkielisiä, kun nykyisen Länsi-Uudenmaan alueella heitä on nyt 21 % ja Espoon käräjä-

oikeuden alueella 9 %. Vastaavasti uuden Itä-Uudenmaan käräjäoikeuden tuomiopiirissä ruotsinkielisten osuus olisi vain noin 7 %, kun nykyisin se on 30 % ja Vantaan käräjäoikeuden alueella 3 %. Ruotsinkielisten ratkaisujen määrä laskisi molemmissa käräjäoikeuksissa 5—6 %:iin. Ruotsinkielisen väestön määrällä ei ole yksinään merkitystä kielellisten oikeuksien toteuttamisen kannalta, mikäli käräjäoikeudet kykenevät jatkossakin palvelemaan myös molemmilla kansalliskielillä.

Esityksen valmistelussa on tuotu esiin näkemys, jonka mukaan kielellisten perusoikeuksien toteuttaminen edellyttää, että vahvasti ruotsinkielisillä alueilla eli tässä tapauksessa Porvoossa ja Raaseporissa säilytetään erilliset kansliat. Tämä näkemys perustuu siiten, että nykyisten käräjäoikeuksien ruotsinkielinen henkilöstö ei ole halukas siirtymään uusille paikkakunnille, joilta ei myöskään kyetä rekrytoimaan uutta vastaavaa henkilöstöä. Toiseksi on arvioitu, että ruotsinkielisen väestön halukkuus käyttää omaa kieltään vähenee, kun toimintoja keskitetään vahvasti ruotsinkielisiltä paikkakunnilta (Porvoo ja Raasepori) enemmän suomenkielisille alueille (Vantaa ja Espoo).

Edellä jo todetulla tavalla uudistuksen toteuttaminen on välttämätöntä, jotta perusoikeutena turvattua oikeusturvaa voidaan tulevaisuudessakin tuottaa tehokkaasti ja laadukkaasti. Esityksen ensisijaisena tavoitteena on vahvistaa käräjäoikeuksia muodostamalla hallinnollisesti suurempia yksiköitä. Uudistuksessa on arvioitu käräjäoikeusverkostoa kokonaisuutena pyrkien luomaan toiminnallisesti tehokas ja maantieteellisesti riittävän kattava toimipaikkaverkko. Arvioinnissa on kiinnitetty huomiota myös kielellisiin oikeuksiin ja huomioitu mahdolliset muut toteuttamisvaihtoehdot. Esityksessä on pyritty löytämään ratkaisu, joka toteuttaa näitä kaikkia tavoitteita mahdollisimman hyvin. Uudellamaalla sijaitsee tällä hetkellä seitsemän käräjäoikeutta mukaan lukien Länsi- ja Itä-Uudenmaan käräjäoikeudet. Väestön työssäkäynti ja asiointi kohdistuu voimakkaasti pääkaupunkiseudulle. Välimatka ja julkiset kulkuyhteydet ovat pääosin kohtuulliset. Porvoon ja Raaseporin kanslioiden säilyttäminen ei ole uudistuksen tavoitteet huomioon ottaen perusteltua. Tästä seuraa, että kielellisten oikeuksien toteuttamisesta on huolehdittava muilla keinoin.

Suurempien yksiköiden muodostamisella voidaan pidemmällä aikavälillä edesauttaa kielellisten oikeuksien toteuttamista jopa niin, että ne kyetään tulevaisuudessa turvaamaan nykyistä paremmin. Tämä kuitenkin edellyttää, että uudistuksessa kiinnitetään erityistä huomiota kielellisiin oikeuksiin ja yhdistyvissä käräjäoikeuksissa panostetaan niiden toteuttamiseen. Tuomioistuinpalvelujen saatavuudesta molemmilla kielillä huolehdittaisiin sekä lainsäädännöllisesti että tosiasiallisesti.

Kielellisten perusoikeuksien tosiasiallinen ja tasapuolinen toteuttaminen edellyttää, että kaksikielisissä tuomioistuimissa on riittävä määrä sekä suomen että ruotsin kielen taitoista henkilöstöä. Tätä turvataan ensinnäkin kaksikielisiin käräjäoikeuksiin sijoitetuilla **kielituomarinviroilla**, joista säädetään tuomioistuinlailla (673/2016). Tällaisiin virkoihin edellytetään käräjäoikeuden tuomiopiirin väestön vähemmistön kielen erinomainen suullinen ja kirjallinen taito sekä enemmistön kielen tyydyttävä suullinen ja kirjallinen taito. Näiden lukumäärää ei uudistuksessa vähennettäisi. Länsi-Uudenmaan käräjäoikeudessa näitä olisi viisi, Itä-Uudenmaan käräjäoikeudessa kolme ja Pohjanmaan käräjäoikeudessa 8. Käräjäoikeuden työkielen vaihtumisen myötä viimeksi mainittuihin virkoihin edellytettäisiin erinomaista ruotsin kielen taitoa. Virkojen lukumäärästä ja sijoittamisesta kaksikielisiin tuomioistuimiin säädettäisiin jatkossakin erityistä kielitaitoa edellyttävien tuomarin virkojen sijoittamisesta annetussa valtioneuvoston asetuksessa (866/2016)

Toiseksi olisi huolehdittava siitä, että kaksikielisissä käräjäoikeuksissa työskentelee riittävä määrä **ruotsinkielentaitoista kansliahenkilökuntaa**. Heidän kielitaitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista säädetään oikeusministeriön hallinnonalan eräiltä virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta annetulla valtioneuvoston asetuksella (1126/2003). Lisäksi asetuksessa edellytetään, että rekrytoitaessa kansliahenkilöstöä kaksikieliseen käräjäoikeuteen, on kiinnitettävä huomiota siihen, että suomen tai ruotsin kielen käyttämistä edellyttävät virkatehtävät voidaan jakaa asianomaista kieltä taitavien henkilöiden suoritettaviksi. Säännöksen merkitys korostuu erityisesti uudistuksessa yhdistettävissä kaksikielisissä käräjäoikeuksissa. Tällöin ruotsinkielinen asiakaspalvelu

kyetään turvaamaan yhdistymisistä huolimatta. Näin on siitäkin huolimatta, vaikka nykyisten kaksikielisten käräjäoikeuksien kielitaitoinen henkilöstö ei siirtyisi tehtäviensä mukana uusiin käräjäoikeuksiin.

Oikeusministeriön näkemyksen mukaan kielellisten oikeuksien toteuttamisesta kyettäisiin huolehtimaan yhdistyvissä käräjäoikeuksissa jo nykyisin työskentelevän ja tarvittaessa niihin rekrytoitavan uuden henkilöstön voimin. Suuremmat yksiköt ovat työpaikkoina yleensä houkuttelevia, mikä parantaa mahdollisuuksia rekrytoida niin tuomareita kuin kansliahenkilöstöäkin. Laajemmat etenemis- ja kouluttautumismahdollisuudet lisäävät ihmisten halukkuutta työskennellä käräjäoikeuksissa. Kaksikielisten käräjäoikeuksien tuomiopiirien väestön kielellinen jakauma sekä työssäkäynti- ja asiointisuunnat huomioon ottaen kielitaitoisen henkilöstön rekrytointi ei oikeusministeriön arvion mukaan muodostu ongelmaksi. Lisäksi on toiminnallisesti mahdollista, että lakkaavissa toimipisteissä on sijoitettuna haastemiehiä ja mahdollisesti myös muuta henkilökuntaa. Esimerkiksi osa käräjäsihteereistä voisi jatkossa työskennellä etänä lähellä asuinpaikkaansa. Tämä helpottaisi nykyisen henkilökunnan asemaa ja ehkä loisi edellytykset sille, että henkilöstö jatkaisi käräjäoikeuden palveluksessa.

Suuremmissa yksiköissä henkilöstön **koulutukseen ja osaamisen kehittämiseen kyetään panostamaan**. Tämä luo paremmat mahdollisuudet tarjota sekä tuomioistuin- että oikeustradenomiharjoittelua myös ruotsin kielellä. Tarvittaessa käräjänotaareille voidaan säätää tuomareita vastaavia erityisiä kielitaitovaatimuksia. Oikeusministeriössä on tarkoitus ryhtyä valmistelemaan lainsäädäntöä, jolla kaksikielisiin käräjäoikeuksiin voitaisiin sijoittaa sellaisia **käräjänotaarin virkoja**, **joihin edellytetään tuomiopiirin väestön vähemmistön kielen erinomaista taitoa**. Valtioneuvoston tai oikeusministeriön asetuksella säädettäisiin tällaisten ns. kielinotaareiden lukumäärästä käräjäoikeuskohtaisesti. Tämä edistäisi mahdollisuuksia saada tuomioistuinlaitoksen palvelukseen jatkossakin ruotsinkielentaitoisia lakimiehiä.

Suuremmissa yksiköissä myös **kielellistä osaamista voidaan keskittää** ja sen kautta panostaa ruotsinkieliseen palveluun. Näin voidaan pyrkiä parantamaan ruotsinkielisen väestön kokemusta tuomioistuinpalveluista ja siten lisätä heidän halukkuuttaan käyttää tuomioistuimessa omaa kieltään. Suuremmissa yksiköissä on paremmat mahdollisuudet perustaa **kieliosasto**, jolla työkielenä on kielilain (423/2003) 26 §:n mukaisesti tuomiopiirin väestön vähemmistön kieli . Päätöksen kieliosaston perustamisesta tekee käräjäoikeus tuomioistuinlain 8 luvun 4 §:n mukaisesti. Myös **monijäsenisten ratkaisukokoonpanojen** muodostaminen olisi suuremmissa yksiköissä nykyistä helpompaa. Lisäksi mahdollista olisi, että esimerkiksi puhelimitse tapahtuvia ruotsinkielisiä yhteydenottoja voidaan ohjata ruotsinkielisille käräjäsihteereille **palvelunumeroiden** tai internetosoitteiden kautta. Kuten edellä on jo todettu, tulevaisuudessa käräjäoikeuksien palveluita voisi olla mahdollista tuottaa myös valtion **yhteispalvelupisteissä**. Näissä pisteissä tulee olla mahdollisuus asioida omalla äidinkielellään.

Edellä todettuihin toimenpiteisiin panostamalla yhdistymisillä turvataan perusoikeuksien toteutumista. Tällöin tuomioistuinpalveluja kyetään jatkossakin tuottamaan sekä suomen että ruotsin kielellä samojen perusteiden mukaisesti. Edellä todetut toimintojen keskittämiseen liittyvät edut huomioon ottaen oikein toteutettuna uudistus voi johtaa siihen, että kielelliset oikeudet toteutuvat jopa nykyistä paremmin. Tätä tukevat myös kielellisiä vaikutuksia koskevat tutkimukset (mm. kielibarometrit), joiden mukaan ruotsinkielisten palvelujen saatavuus on parantunut niillä alueilla, joilla niiden toteuttamiseen on panostettu.

Uudistuksella turvataan myös saamenkielisen väestön perustuslain 17 §:n 2 momentin mukainen oikeus käyttää omaa kieltään käräjäoikeudessa asioidessaan. Voimassa olevan tuomiopiirijaotuksen mukaan saamelaisten kotiseutualue kuuluu kokonaisuudessaan Lapin käräjäoikeuden tuomiopiiriin. Lapin käräjäoikeudessa on siten sovellettava saamen kielilakia. Ehdotuksen mukaan Lapin käräjäoikeuden tuomiopiiri laajenisi, kun Kemi-Tornion käräjäoikeus yhdistettäisiin siihen. Lapin käräjäoikeuden toimipaikkaverkko muuttuisi tuomiopiirin pohjoisosassa siten, että Sodankylän kanslia ja Kemijärven istuntopaikka lakkautettaisiin. Sodankylään jäisi kuitenkin istuntopaikka. Saamelaisten kotiseutualueella sijaitsevat istuntopaikat (Inari ja Utsjoki) säilytettäisiin. Ehdotukset eivät heikennä saamelaisten kielellisiä oikeuksia. Kansalaisilla olisi käräjäoikeudessa asioidessaan oikeus käyttää saamen kieltä. Tarvittaessa voitaisiin turvautua tulkkaus- ja käännöspalveluihin.